Michal Konečný

Výuka inženýrských věd na stavovských akademiích v Praze, Vídni a Olomouci v 18. století[1]

Training the Empire's Builders at the Academies of the Nobility in Prague, Vienna and Olomouc in the 18th Century

■ **Abstract:** A major reform in the reign of Joseph II was the establishment in 1786 of the provincial building directorates, through which the court aimed to regulate all public building works in the monarchy. Although the original aim of unifying building regulations throughout the realm was never achieved, the reform was a success and remained in force, with a few minor amendments, until the revolutionary year of 1848. One reason for its success was the elite corps of civil engineers who staffed these institutions. This study looks at advances in technical education, especially engineering, in the Habsburg monarchy from the beginning of the 18th century and the emergence of the Collegia Nobilia, or elite colleges, where graduates were prepared for a career in the Imperial Army. Besides military architecture, the colleges also taught the fundamentals of civil engineering, turning out some of the best-trained creators of early modern architecture. The development and nature of this elite engineering training is examined with reference to the engineering academies of Prague, Vienna and Olomouc. In all three cases we stress the colleges' status within the state framework, and their evolution in the light of changing official doctrine and methods of instruction. In all three cases it is clear that during the latter half of the 18th century the original 'aristocratic' colleges began to decline and were slowly replaced by similar state-controlled establishments. As a first step, the court of Joseph II introduced a specialized course in practical architecture at the Vienna Academy of Fine Arts. From around 1800 this model was gradually superseded by the progressive French-style polytechnic, a modified version of which remains the standard model for technical education to this day.

■ **Keywords:** elite academy; state; civil architecture; public works office; engineering; education; Vienna; Brno; Olomouc; Prague

■ **Klíčová slova:** stavovská akademie; stát; civilní architektura; stavební úřad; inženýrské vědy; Vídeň; Brno; Olomouc; Praha; výuka

■ **Michal Konečný** (nar. 1982 v Brně) je absolventem historického ústavu a semináře dějin umění na Masarykově univerzitě, zaměřuje se na architekturu a životní styl osvícenských a aristokratických elit na přelomu 18. a 19. století.

I. Úvod

Zvýšené reformní úsilí během vlády Marie Terezie a jejích nástupců Josefa II. a Leopolda II. vytvořilo z habsburské monarchie dokonalý příklad toho, co označuje Pierre Bourdieu jako sjednocený sociální prostor.[2] Chod státu, regulovaný prostřednictvím širokého spektra materiálních a symbolických zdrojů vládních kruhů, nenarážel – navzdory radikálním proměnám společnosti – na výraznější opozici, takže většina klíčových reforem zůstala aktuální i za vlády politicky evidentně odlišného systému během vlády císaře Františka I. Lze předpokládat, že úspěch osvícenských myšlenek převede-

[1] Studie vznikla v rámci projektu excelence „Centrum pro transdisciplinární výzkum kulturních fenoménů ve středoevropských dějinách: obraz, komunikace, jednání" (kód projektu 14–36512G, GAČR).

[2] Pierre BOURDIEU, *Teorie jednání*, Praha 1998, s. 77.

ných do politických forem vlády způsobila jednak silná intelektuální tradice osvícenství – nedílná součást myšlenkového světa a životního stylu většiny příslušníků vládnoucích elit –, jednak sympatie nejširších vrstev obyvatelstva, sociálně profitujících z důsledků reformního úsilí. Politická konsolidace státu vedla, podobně jako ve většině evropských absolutistických států závěru 18. století, k vytvoření jednotného pole moci, jehož legitimitu bylo nutné udržovat prostřednictvím vzájemně provázaných instancí. Tyto instituce, garant prováděných reforem, vznikaly buď na „zelené louce" v rámci nově vydávaných patentů, nebo reformou už zažitých úřadů, které většinou ztrácely svůj dosavadní zemský či stavovský charakter a získávaly podobu profesionální složky státní byrokracie.

Jedním z důležitých aktů politické moci bylo v tomto ohledu zřízení provinčních stavebních ředitelství v roce 1786, standardizované instituce, která měla v ideální rovině dostat pod kontrolu veškeré veřejné a státní stavební akce a prosazovat stejná pravidla ve všech částech rozsáhlé monarchie.[3] Jako v případě mnohých josefínských reforem, na jejichž uplatnění a udržení bylo příliš málo času, šlo nakonec pouze o kompromis, s jehož výsledky se však ztotožnily i následující vládnoucí elity, mocensky udržující tento model státní kontroly nad architekturou až do revolučního roku 1848.

Skutečnost, že bylo v provinciích možné poměrně rychle vytvořit nový typ úřadu s akademicky vzdělanými zaměstnanci, ovlivnily dva zásadní faktory. Na prvním místě šlo o vzdělání a teoretický konsenzus o podobě a funkci architektury v osvícenském státě, druhým, neméně důležitým faktorem byla organizace dvorských a stavovských institucí, které zaměstnávaly architekty a civilní inženýry. Právě tyto instituce – dvorský stavební úřad, na Moravě pak například úřad zemského zeměměřiče či silniční ředitelství (pod jinými názvy přítomné i v jiných částech monarchie) – tvořily jistý předstupeň pozdějších centralisticky pojatých nástupnických úřadů. Vztah mezi institucemi starého a nového typu pak nejlépe dokazuje personální provázanost, vynucená v první fázi nedostatkem adekvátně vzdělaných osob – první generaci provinčního stavebního ředitelství v Praze i Brně tvořili muži svázaní jednak se zrušeným dvorským stavebním úřadem, jednak se zemskými a kamerálními institucemi.

Cílem této studie je na příkladu inženýrských akademií v Praze, Vídni a Olomouci popsat a vysvětlit dlouhodobý proces formování vzdělané elity, která na platformě inženýrských věd ovládla monopol na státní architekturu. Primárně šlo o podobu teoretického vzdělání, které se pozvolna přesouvalo ze stavovského mocenského pole k ovládnutí státem. Architektonické vzdělávání se od druhé poloviny 18. století v habsburské monarchii stávalo nezbytným k zakotvení na postech ve státní správě, od začátku 19. století pak i pro vykonávání řemesel spojených se stavebnictvím. Vývoj výuky architektury na vzdělávacích ústavech v habsburské monarchii je evidentním odrazem postupných reglementačních snah osvícenského státu o vytvoření jednotného mocenského pole, z něhož jsou později vybíráni absolventi do institucí, které mají zásady „správné architektury" prosazovat.

---

[3] Michal KONEČNÝ, *Architektura civilis ve službách státu (Teoretická východiska, instituce, styl a tvůrci na Moravě rozhraní věků)*, doktorská disertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity Brno, 2014, s. 90–146.

II. Stavovské inženýrské akademie

Akademické inženýrské vzdělání se stalo novou formou společenského kapitálu, který odlišoval absolventy ústavů, zřízených z vůle panovníka, od tradičně vzdělávaných zednických a stavebních mistrů, zapojených do cechovních struktur.

Stejně důležitou roli jako státní akademie hrály při vzdělávání mladých architektů a inženýrů takzvané stavovské akademie, jejichž založení vycházelo striktně z prostředí patrioticky orientované šlechty, přičemž nezbytný souhlas panovníka představoval většinou pouhou formalitu. Hlavním motivem pro zřizování stavovských akademií, ať už to byly ústavy v Rakousku, Čechách nebo Uhrách, bylo vytvoření nové vzdělané zemské elity, která by tvořila protiváhu absolventů státní akademie a univerzit pod dohledem císařského dvora a církve. Zemský charakter těchto vzdělávacích ústavů nejlépe dokazují zakládací listiny. Výmluvná je v tomto kontextu česky psaná žádost adresovaná císaři Leopoldu I. z roku 1705, v níž ho Kristián Josef Willenberg, původem Slezan z Lehnice, žádal o souhlas se zřízením pražské inženýrské akademie.[4] Stavové podpořili Willenbergův projekt nejen díky jeho zcela mimořádným znalostem soudobé inženýrské architektury, které načerpal jako ženijní důstojník ve Francii, ale také z důvodu, že byl „známý rodák země", a proto bylo možné předpokládat jeho věrnost zemi a jejím obyvatelům.[5]

Tyto skutečnosti chápal a respektoval i císařský dvůr, což příznačně dokazuje, že centralizační tendence postihly stavební záležitosti monarchie v nejširším slova smyslu až během vlády Marie Terezie a Josefa II. Císař Josef I., podporující reformní proces modernizace říše, přikázal na základě Willenbergovy žádosti českým stavům, aby se k tomu „všemožně přičinili, aby oni z ohledu celému království odtud pocházejícího prospěchu s často opáčeným Villenbergem za příčinu toho od něho až do živobytí svého pohledávajícího ročního platu jednali".[6] Argument zemské příslušnosti – *Landeskind* – figuroval také v žádostech o profesorské posty na stavovské akademii v Olomouci; až do 19. století byla velmi pozitivně přijímána také skutečnost, že žadatel absolvoval týž ústav, tedy stavovskou akademii, která byla, navzdory všem těžkostem, „hýčkaným dítětem" moravské zemské reprezentace.

Prostředky a cíle stavovských akademií byly do značné míry derivátem státního akademického vzdělání a tradičního privátního vzdělávání staré aristokracie, přestože se od těchto zaběhnutých institucí značně lišily. Důležitý znak učebního plánu představovalo rigidní lpění na pravidlech formulovaných v zakládacích listinách, obecně popsané Bourdieuem, které do značné míry vylučovalo výraznější změny v učebních plánech, i když se nároky okolního světa na absolventy značně měnily.[7] Explicitně

---

4 Albert Vojtěch VELFLÍK, *Dějiny technického učení v Praze s dějinným přehledem nejstarších inženýrských škol, jakož i akademií a ústavů v Rakousku, na nichž bylo vědám inženýrským nejdříve vyučováno. Pamětní spis na oslavu založení stavovské inženýrské školy v Praze před 200 lety a 100-letého trvání polytechnického ústavu Pražského. Díl Prvý. Od prvního vyučování inženýrským vědám v Rakousku 1686, až do zakončení utraquistického období polytechnického ústavu v Království Českém r. 1869*, Praha 1906, s. 48.

5 A. V. VELFLÍK, *Dějiny*, s. 51.

6 Tamtéž, s. 52

7 P. BOURDIEU, *Teorie*, s. 33–34.

je trvání na daných pravidlech zmíněno například v zřizovacím textu nadace Georga Franze Grienera pro inženýrskou školu Chaosského ústavu ve Vídni, kde „každá jeho změna jest Bohem i světskými právy zapovězena“.[8] O všech změnách studia rozhodovalo kolegium stavů, v případě Olomoucké stavovské akademie zemský sněm, což činilo celý proces značně těžkopádným. Zemská šlechta odvozovala podobu vlastních institucí od strnulých dvorských rituálů, které představovaly v křehkém světě jejich výsad evidentní jistotu, jakkoli mohla být považována za břemeno.[9] Typickým příkladem z moravského prostředí je nakonec úspěšná obhajoba výuky praktického zeměměřičství, zavedené v Olomouci profesorem Josefem Antonem Hendlem, před moravskými stavy, které na tuto novinku zřejmě zpočátku pohlížely se značnou nedůvěrou.[10] Konzervativní prostředí stavovských akademií se projevovalo zvláště nápadně při konfrontaci s osvícenskými myšlenkami převzatými státem a do budoucna tak v podstatě nemohlo konkurovat nově zakládaným flexibilním státním vzdělávacím institucím, jako byly polytechnické ústavy, přenášející do prostoru habsburské monarchie moderní francouzský model vzdělávání.[11]

Podobně jako státní akademie a univerzity byly i stavovské akademie sociálně prostupné; v učebnách se scházeli nejen příslušníci staré urozené šlechty a potomci nově nobilitovaných rodů, ale i studenti z měšťanských vrstev, kteří na svoji kariéru teprve čekali. První stavovská akademie na území habsburské monarchie, tedy Dolnorakouská stavovská akademie ve Vídni, počítala s dvaceti studenty ze stavu panského, dvaceti studenty ze stavu rytířského a deseti studenty z řad měšťanů; přestože liberálně nastíněné poměry poněkud komplikovala skutečnost, že posledních deset studentů mělo svým spolužákům sloužit, šlo o závazný, jakkoli z francouzského prostředí převzatý normativní precedens.[12] S podobným poměrem studentů, jakkoli početně menším, počítá i Willenbergova žádost, v níž je explicitně formulováno, že pražskou akademii bude navštěvovat „šest panského, čtyry rytířského a dva městského stavu osoby“; prolínání sociálních vrstev je přítomné i ve Vídni a Olomouci.[13] Absolventi akademií pak nejsnáze nacházeli uplatnění v zemských úřadech a institucích, čímž se pevně konstituoval spíše tušený spletenec nejrůznějších klientských vztahů, vedoucí k vytvoření specifické zemské byrokratické vrstvy.[14]

V této souvislosti je nutné zmínit, že inženýrská třída na stavovské akademii v Olomouci byla úzce provázána s dalšími zemskými institucemi, jako byl úřad zemského zeměměřiče, zemského inženýra či později moravské provinční stavební ředitelství. Třetím, formálně pomocným profesorem inženýrské třídy v Olomouci byl od roku 1779

---

8 A. V. VELFLÍK, *Dějiny*, s. 23.

9 Tamtéž, s. 34.

10 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol. 130.

11 Obecné závěry o konzervativním šlechtickém vzdělávání v období osvícenství přinesl např. Norbert CONRADS, *Tradition und Modernität im adligen Bildungsprogramm der Frühen Neuzeit*, in: Winifred Schulze (ed.), Ständische Gesellschaft und soziale Mobilität. Schriften des Historischen Kollegs / Kolloquien 12, München 1988, s. 401–402. V českém prostředí o aristokratickém vzdělání, univerzitách a stavovských akademiích Ivo CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2012.

12 A. V. VELFLÍK, *Dějiny*, s. 42.

13 Tamtéž, s. 48.

14 O vztahu státem řízeného školství a úřadů viz P. BOURDIEU, *Teorie*, s. 31.

baron Karel Jacobi von Eckholm, který následně zastával úřad zemského inženýra a později vedl jako první ředitel stavební ředitelství.[15] Vztahy mezi akademií a zemskými úřady šly i opačným směrem; konkurz na uvolněné profesorské místo v roce 1784 vyhrál inženýr stavebního ředitelství Jan František Linhart, aniž by musel opustit své dosavadní místo, čímž díky moravské zemské příslušnosti porazil největšího konkurenta, inženýra českého stavebního ředitelství Václava Stoscheka, kterému nepomohla ani písemná přímluva vlivného Františka Antonína Leonarda Hergeta.[16] Zájem stavů na úzkém propojení zemských úřadů a stavovské akademie dokládá také učebnice dlouholetého ředitele provinčního stavebního ředitelství Jana Konráda Gernratha *Abhandlung der Bauwissenschaften oder theoretisch-praktischer Unterricht in der gemeinen bürgerlichen Baukunst*, která představovala nejen závazné „vademecum" inženýrské praxe pro státní a zemské úředníky na Moravě, ale také učební materiál pro studenty stavovské akademie.[17]

Olomoucká stavovská akademie a její inženýrská třída, patřící alespoň zpočátku mezi nejvýznamnější ústavy inženýrských věd v rámci habsburské monarchie, měla v době svého vzniku silné příklady v etablované stavovské inženýrské škole v Praze, založené už roku 1707, a v Císařsko-královské inženýrské akademii ve Vídni, založené o deset let později. Jakkoli přebrala Vídeň od Prahy model i strukturu výuky, pro Olomouc se stala díky větší koncentraci přítomných absolventů na Moravě a tradiční orientaci moravské šlechty na hlavní město monarchie jasným vzorem. Poněkud paradoxní přitom zůstávala skutečnost, že inženýrská akademie ve Vídni, založená roku 1717 z iniciativy prince Evžena Savojského, představovala dvorskou, nikoli stavovskou instituci, což však převzetí „stavovského" výukového plánu nijak nebránilo.

III. Inženýrské akademie pod dohledem císařského dvora

Vídeňská inženýrská akademie měla dva předchůdce v ryze stavovské režii; tou první byla již zmíněná Dolnorakouská stavovská akademie ve Vídni, založená oproti původnímu záměru se značným zpožděním až roku 1685 (výuka začala v roce 1669) jako reakce na nedávné obležení Vídně osmanskou armádou.[18] V memoriálu předloženém císaři Leopoldu I. se dolnorakouská šlechta odvolávala na skutečnost, že její příslušníci nejsou tak vzdělaní jako aristokraté z cizích zemí, kteří jsou u císařského dvora protěžovaní; ti, kteří naopak peníze mají, odcházejí studovat do ciziny, odkud si přinášejí škodlivé mravy a nectnosti.[19] Akademie otevřená jen studentům šlechtického

[15] *Neuer Brünner Titular-Kalender deren in dem Markgrafthum Mähren befindlichen sowohl geistlich als weltlichen respektive hoch und niedern Dikasterien, und Stellen auf das Jahr nach der gnadenreichen Geburt Jesu Christi, welches ein Schaltjahr ist von 366 Tagen, und zwar das 445ste 1780*, Brünn 1779, nestránkováno.

[16] Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol. 249, 327.

[17] Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 272.

[18] Anton MAYER, *Die ständische Akademie in Wien*, Blätter der Vereines für Landeskunde in Niederösterreich. Neue Folge 22, 1888, s. 311–354; Friedrich GATTI, *Geschichte der K. K. Ingenieur- und K. K. Genie-Akademie 1717–1869*, Wien 1901, s. 5–6; A. V. VELFLÍK, *Dějiny*, s. 1–16.

[19] A. V. VELFLÍK, *Dějiny*, s. 9.

původu se inženýrskými vědami zabývala jen okrajově, přičemž důraz byl položen zejména na získávání obvyklých šlechtických kompetencí, tedy studium jazyků, šerm, tanec, jízdu na koni a základní poučení ve filozofii, historii a právu.Změna nadešla až s příchodem budoucího vrchního vojenského inženýra města Vídně Leandra hraběte d'Anguissola, který na akademii zavedl vyučování matematiky, geometrie, astronomie a architektury civilis a militaris a začal s praktickým využíváním geometrických pomůcek. D'Anguissola, rodák z italské Piacenzy, byl jedním z prvních architektů, kteří se v habsburské monarchii etablovali po francouzském způsobu výhradně jako inženýři. Uznávaný kartograf a fortifikační odborník mimo jiné předložil i první plán na regulaci Dunaje, čímž předznamenal téměř všechna důležitá odvětví inženýrské práce, v prostoru habsburské monarchie takto pojímané až hluboko do 19. století.[20] V roce 1702 získal zaměstnaný d'Anquisola substituta, známého Giovanniho Giacoma Marioniho, který v této době pracoval na novém opevnění města Vídně podle moderních francouzských fortifikačních teorií Sébastiena Le Prestre de Vauban. Oba profesoři prosadili inženýrské vědy do popředí výuky, čímž ze stavovské akademie učinili nejvýznamnější protiváhu francouzských inženýrských škol v Evropě; je příznačné, že po jejich přechodu na nově zřízenou Císařsko-královskou inženýrskou akademii v roce 1718 věhlas Dolnorakouské stavovské akademie upadl a každý student raději odcházel na akademie konkurenční. Další pokračování ústavu už zajišťovala pouze permanentní válečná kampaň v prvních letech vlády císařovny Marie Terezie, požadující přísun vystudovaných ženijních důstojníků. Po ukončení dědických válek v roce 1745 byla nadbytečnost málo navštěvované akademie natolik zjevná, že o čtyři roky později využili dolnorakouští stavové založení nové rytířské akademie pod patronátem vévodkyně Marie Terezie Savojské, s níž dvanáct profesorských nadačních míst splynulo.[21]

Paralelně se začínajícím obdobím největšího rozkvětu Dolnorakouské stavovské akademie vznikl ve Vídni další významný ústav v podobě nadační akademie Johanna Conrada barona Richthausena z Chaosu, obvykle nazývaný jako Chaosský ústav.[22]) Klasický příklad šlechtické nadace pro vzdělávání mladých šlechticů sice vznikl v roce 1663, nicméně samotný projekt se rozběhl až v roce 1668. Inženýrské vědy a stavitelství byly do výukového plánu zavedeny až v roce 1715 pod vedením zemského podmaršálka Ernsta barona z Hitzbergu, který zavedl pro dvanáct posluchačů vyučování v architektuře civilis (*bürgerlichen Baukunst*) a o dva roky později také vyučování architektury militaris (*Kriegsbaukunst*). Největší rozkvět však zažily inženýrské vědy na Chaosském ústavu pod vedením bratří Karla Leopolda a Daniela Moserových. Karel Moser, mimo jiné také autor projektu dodnes existující nadační budovy na Laimgrube, zdvojnásobil počet studentů i vyučujících, mezi nimiž se nacházeli dva inženýři, jeden architekt, učitel kreslení, učitel jazyků, učitel historie a učitel tělocviku. Inženýrské vědy zde získaly na významu zřízením samostatné inženýrské školy v roce 1735 díky nadaci Georga Franze Grienera pro padesát studentů, kteří měli být vzděláváni v „aritmetice, jakožto základu inženýrských věd a mechaniky", ohněstrůjství a vojenských exerciciích od zku-

---

[20] Konstant von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* I, Wien 1856, s. 40–41.
[21] F. GATTI, *Geschichte*, s. 6; A. V. VELFLÍK, *Dějiny*, s. 16.
[22] F. GATTI, *Geschichte*, s. 6.

šených vojenských důstojníků; na inženýrské škole pak působili tři profesoři, vyučující inženýrské vědy, architekturu civilis a architekturu militaris.[23]

Největší rozkvět zažil Chaosský ústav ve třicátých letech 18. století, kdy sebevědomý ředitel Karl Leopold von Moser sepsal pamětní spis k padesátým čtvrtým narozeninám císaře Karla VI. Ten je dodnes nejvýznamnějším zdrojem informací o podobě a fungování ústavu.[24] Moserův podrobný popis studia se stal do budoucna důležitou metodologickou příručkou při konstituování učebních plánů dalších inženýrských škol v habsburské monarchii. Ústav v té době navštěvovalo 250 studentů z většiny korunních zemí monarchie, včetně Čech a Moravy. Inženýrství zde bylo vyučováno každý den dopoledne od osmi do desíti hodin třemi učiteli, mezi které byli studenti rozděleni. Učební plán se skládal zejména ze studia matematiky, trigonometrie, geometrie, studia fortifikačních staveb, vojenské taktiky při obléhání a dobývání pevností, fyziky, statiky, mechaniky, studia vodních staveb, pyrotechniky a studia architektury civilis.[25] Integrální součástí studia inženýrských věd byly dvě odpolední hodiny kreslení, ve kterých se studenti učili kreslit podle modelu; oproti akademickému vzdělání se výuka kresby zaměřovala také na kresbu krajiny a „situací".

V návaznosti na francouzský způsob výuky, prosazovaný zejména na Académie Royale d'Architecture v Paříži, se v Chaosském ústavu kladl velký důraz na praktická cvičení. Každý student obdržel na začátku studia základní učební pomůcky a k dispozici mu byla knihovna i kabinet s modely staveb a strojů.[26] Během výuky geometrie a vojenské taktiky studenti využívali rozsáhlou zahradu, připojenou ke komplexu budov akademie, v níž byl zřízen rozměrný model ideálního Vaubanova hvězdicovitého opevnění s příkopy. Stavba, zachycená na pozdější vedutě ústavu z roku 1739 od Josefa Antona Seybalda, byla s největší pravděpodobností částečně bourána a znovu stavěna, jak se o tom poněkud neurčitě hovoří v Moserově spisu: „… in dem grossen Stifts=Garten ein bis 120. Klafter langer Platz völlig geraumet und gesperret worden damit man nach Belieben darinnen abmessen einige Stücke von der Fortification ausstecken und in der Erden aufwerffen könne ohne dem, daß hierinnfalls eine Hindernuß oder Ungelegenheit von jemand widerfahren könne".[27]

---

[23] A. V. VELFLÍK, *Dějiny*, s. 22.

[24] Karl Leopold von MOSER, *Actus publicus oder öffentliche Übungen, aus denen militärischen Wissenschaften, welche den 30sten Septembris 1739, als an dem Vor=Abend Ihro Röm: Kayserl: und Königl: Cathol: Majestät Carl des Sechsten, glorwürdigsten Kaysers, höchst feyerlichsten Geburts=Tag, in Gegenwart des hohen kayserl: Ministerii von denen in dem Freyherrl: Chaosischen Stift sich befindenden Ingenieur=Scholaren zum erstenmahl gehalten worden*, Wien 1739.

[25] K. L. von MOSER, *Actus publicus*, nestránkováno. Studium architektury civilis se opíralo zejména o řešení praktických úloh. „Von Civil= Architectur ein Portal= oder Stadt=Thor, ein Wacht= Haus, ein Schilder= Haus, ein Korn= Mehl= Pulver Magazin, ingleichen ein Korn= und Pulver=Mühl, welche von Menschen, und Vieh getrieben werden, zu zeichnen, und denen Handwerks=Leuten anzugeben."

[26] K. L. von MOSER, *Actus publicus*, nestránkováno. „Ingenieur=Zeug, Regal=Papier, und Mathematischen Büchern nach Erforderung versehen, zu solchem ende auch eine eigene Militarische und Mathematische Bibliothec, dann eine Modellen= und Machinen=Kammer erbauet worden, in welchen die nach und nach angeschafte Bücher, und Instrumenta Mathematica samt denen gleichfals verfertigten Modellen, und Machinen, aufbehalten, und auf gut=befinden deren Herren Lehr=meisteren, zum Gebrauch heraus geben worden."

[27] Veduta akademie otištěna v F. GATTI, *Geschichte*, s. 274.

Chaosský ústav, protěžovaný císařem Karlem VI., měl tak jako většina významnějších barokních institucí své předepsané rituály a slavnosti. Tou nejvýznamnější byl každoroční *Actus publicus* v předvečer císařových narozenin, za jehož účelem vznikl i Moserův spis. Při veřejných zkouškách za účasti dvořanů a vysokých důstojníků císařské armády se nejlepším studentům předávala „prémie" v podobě stříbrné medaile s portrétem císaře a vojensko-inženýrskou ikonografií.[28] Popis barokní akademické slavnosti představuje přesně to, co označuje Pierre Bourdieu jako magickou stránku aktu nominace, která byla důležitým legitimizujícím prvkem všech raně novověkých vzdělávacích institucí a je ve formě rituálů přítomna při předávání akademických diplomů do současnosti.[29]

Podobně jako Dolnorakouská stavovská akademie představoval Chaosský ústav ve Vídni v letech svého největšího rozkvětu přední vzdělávací institut. Úspěch Chaosského ústavu spočíval zejména na osobě bratří Moserových, po jejichž odchodu v 1755 se celá organizace ústavu de facto zhroutila.[30] Hlavním důvodem úpadku byla tak jako v předchozím případě silná konkurence Císařsko-královské inženýrské akademie, zřízené ve Vídni v roce 1717, kam se v režii dvora přesunuly nejvýznamnější osobnosti spojené s inženýrskou architekturou té doby. Je možné, že někteří absolventi Chaosského ústavu našli své uplatnění i na Moravě; s největší pravděpodobností šlo o některé z řady ženijních důstojníků sloužících v zemských pevnostech. Nejtěsnější v současnosti známé pouto s Moravou představoval profesor Daniel Moser, který po odchodu z ústavu převzal po jistou dobu vedení vrchního silničního úřadu pro Rakousko, Čechy a Moravu. Morava spadala pod jeho jurisdikci od roku 1763 až do jeho smrti v roce 1769 a je možné, že někteří z inženýrů a úředníků tohoto úřadu, nedoložení ani na akademii, ani v matrikách inženýrské akademie ve Vídni, byli právě někdejší absolventi Chaosského úřadu.[31]

Vedle dvou šlechtických nadací sídlících v hlavním městě monarchie se brzy prosadila Stavovská inženýrská škola v Praze, k jejímuž zřízení vzešel první návrh už v roce 1707 z iniciativy inženýra Kristiána Josefa Willenberga.[32] Přestože neměla na moravské prostředí zdaleka tak bezprostřední vliv jako inženýrské školy ve Vídni, značně ovlivnila podobu tamní později založené císařsko-královské inženýrské akademie. Inženýrská škola v Praze byla v mnoha ohledech zcela unikátním projektem, který musel v provinčně působícím pražském prostředí nutně narazit na problémy. Začátky fungování pražské školy oscilovaly mezi energickou iniciativou Willenberga a ostentativním nezájmem českých stavů, které i navzdory přání příznivě nakloněného císaře protahovaly zahájení výuky až do roku 1718.[33] Přestože stavové do budoucna vystupovali jako ochránci a skuteční otcové ústavu, veškerá tíha spočívala na Willenbergovi, který byl z důvodu nedostatku vhodných prostor nucen vyučovat ve svém vlastním domě; při srovnání s návrhy zřízení zemských akademií v raném

---

[28] K. L. von MOSER, *Actus publicus*, s. C.

[29] P. BOURDIEU, *Teorie*, s. 29–30.

[30] A. V. VELFLÍK, *Dějiny*, s. 31–32.

[31] *Schematismus für Mähren und Schlesien sammt einem Schreibkalender für das Jahr 1763*, Brünn 1763, nestránkováno. – *Schematismus für Mähren und Schlesien sammt einem Schreibkalender für das Jahr 1769*, Brünn 1769, nestránkováno.

[32] A. V. VELFLÍK, *Dějiny*, s. 40.

[33] Tamtéž, *Dějiny*, s. 60–61.

novověku, známými například z výzkumů Filipa Komárka pro moravské prostředí, však evidentně nešlo o nic výjimečného.[34]

Kromě významu inženýrské školy pro samotné Čechy mělo Willenbergovo působení poměrně značný ohlas i v dalších částech monarchie. Jednou z reakcí na pražskou inženýrskou akademii byl obnovený zájem dvorských kruhů, zejména prince Evžena Savojského, který si uvědomoval výhody státních inženýrských škol, jak byly v té době prosazovány ve Francii. Kvalitní výuka v Praze dávala tušit, že iniciovat vznik inženýrské školy pod patronátem dvora není ani v habsburské monarchii věc nemožná. Princ Evžen chápal školu zejména jako instituci pro výchovu budoucích ženijních důstojníků, což vedlo s ohledem na permanentní válečnou kampaň habsburské monarchie k poměrně rychlému vyřízení celé nadace a následnému vydání zakládacího patentu v prosinci roku 1717.[35] Ohlasy vlastenecké potřeby vlastních schopných důstojníků se objevily i ve formulaci zakládací listiny.[36]

K řízení nově zřízené akademie pod vedením superintendanta hraběte Dauna a jeho zástupce hraběte Karla von Rappach byli povoláni osvědčení Leander D'Anguissola a Johann Jacob Marioni, což dodávalo celé akci hned od počátku na značné důvěryhodnosti.[37] Už v zakládací listině bylo jasně deklarováno, že výuka bude zaměřena na architekturu militaris, matematické vědy a mechaniku. V jednom z četných rozkladů o povaze výuky z roku 1754 artikuloval Marioni důraz, jaký kladli profesoři na vypracovávání plánů, kde akcentovali čisté a jemné výkresy podle „geometrie a perspektivy". Stejná důležitost pak byla přisuzována i rozborům architektonických řešení ve vzorních Sébastiena Le Prestre de Vaubana, Blaise Françoise Pagana a Jacques-Françoise Blondela.[38] V letních měsících se posluchači se svými profesory účastnili praktického vyměřování terénu a vytyčování nejrůznějších fortifikačních staveb, což byl evidentně jasný inspirační zdroj pro pozdější model výuky v ženijní třídě stavovské akademie v Olomouci.[39]

Navzdory převládajícímu vojenskému charakteru výuky se zde však našel prostor i pro architekturu civilis. Podle Michaela Bollého se výuka architektury na akademii opírala zejména o pozdější německá vydání Vignolova traktátu *Regole delle cinque ordini d'architettura*, podle níž studenti kreslili architektonické řády, a ve své době vlivný výkladový slovník kombinovaný s architektonickým vzorníkem od Johanna Friedricha

---

34 Filip KOMÁREK, *Brněnské umělecké akademie v 18. století*, in: Petr Spielmann – Filip Komárek – Andrea Štekrová (edd.), 15 let FaVU VUT v Brně. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta výtvarných umění, Brno 2008, s. 10–17.

35 A. V. VELFLÍK, *Dějiny*, s. 101.; F. GATTI, *Geschichte*, s. 56.

36 F. GATTI, *Geschichte*, s. 56. „Wir Carl VI. u. s. w., Entbietten allen, und jeden Unsern Kayl. Kriegs--Officieren zu Ross und Fuess, auch samentlichen vasallen Unserer Treu gehorsambten Erb-Ländern Unsere Kay. Gnadt, und alles guettes, und geben Euch hiemit gnädigst zuvernehmen, was gestalt Wir für Unseren Dienst zu seyn angesehen, und dahero auch gnädigst resolvirt haben, Vermittels aufrichtung und Anordnung eines förmblichen Ingenieur- Academia gedachten Kriegs Officieren, undt Landt Vasallen die gelegenheit zu machen, dass Sie die Ingenieur-Kunst füglich ergreiffen, Wür aber hierdurch mit aigenen Officieren und Landes Vasallen (ohne frembder nationalisten, sich fürohin, wie bishero Bedienen zu müssen…"

37 Tamtéž, s. 57–58.

38 Tamtéž, s. 82.

39 Tamtéž, s. 84.

Penthera *Anleitung zur Bürgerlichen Baukunst*.[40] Poměrně progresivní výuka na státní inženýrské akademii měla však v delší perspektivě dva zásadní problémy, které do značné míry předurčily její konec už v roce 1755; kromě běžného nedostatku financí a adekvátních budov byla výuka opřena pouze o autoritu D'Anguissola a Marioniho, kteří si kvůli komplikovaným vztahům uvnitř profesorského sboru nedokázali vychovat stejně významné nástupce.[41]

V časech jejich působení, zejména s ohledem na jejich význam pro habsburskou inženýrskou architekturu, představovalo studium na státní inženýrské akademii značně prestižní průpravu, díky níž se absolventům otevíraly rozsáhlé možnosti. Průpravu o to zásadnější, že v rakouských zemích v té době neexistovala adekvátní „civilní" alternativa teoretického architektonického vzdělání. Patrně nejlepším důkazem pro význam akademie je značný počet potomků významných rakouských barokních umělců, kteří „vyzbrojeni" státním dekretem mohli snáze usilovat o získání podobných pozic, jakých dosáhli jejich otcové.[42] V této souvislosti je příznačná i přítomnost budoucího významného moravského inženýra a architekta Františka Antonína Grimma, zapsaného na inženýrskou akademii dne 28. října 1732, v jehož pozůstalosti se zcela unikátně dochovaly i jeho studijní poznámky.[43] Syn významného brněnského barokního stavebního podnikatele Mořice Grimma, který přestoupil na inženýrskou akademii z akademie vídeňské, se na vojensky orientovaný ústav zapsal zřejmě nejen kvůli tomu, že pro architektonické vzdělání nebyla jiná alternativa, ale i kvůli absolventskému dekretu, prostřednictvím kterého bylo možné udržet lukrativní monopol firmy jeho otce na stavbu a opravy brněnského opevnění; respektive možnosti získat další podobné zakázky na Moravě.[44] V době postupné „monopolizace" inženýrských věd před polovinou 18. století v habsburské monarchii už podobné zakázky získávali cechovní zedničtí mistři jen zřídka. Podobná motivace zjevně provázela studium i dalších žáků rakouských inženýrských škol pod patronátem panovnického dvora. Typickým příkladem je přítomnost synů generála a velitele německé vojenské inženýrské brigády barona Pierra Phillipa de Rochepine v jedné z nástupnických institucí inženýrské akademie na vídeňském předměstí Gumpersdorf.[45] Zasloužilé jméno, případně příslušnost k známým rodinným firmám, dávající donedávna náležitou záruku objednavatelům, už zdaleka neměla takový význam jako písemné vysvědčení etablované vzdělávací instituce ve službách státu.

---

[40] Michael BOLLÉ, *Akademien und Kunstschulen im deutschsprachigen Raum*, in: Ralph Johannes (ed.), Entwerfen. Architektenausbildung in Europa von Vitruv bis Mitte des 20. Jahrhunderts. Geschichte. Theorie. Praxis, Hamburg 2009, s. 476.

[41] F. GATTI, *Geschichte*, s. 71–72.

[42] Tamtéž. V roce 1718 byl na akademii přijat Anton Martin Altomonte, syn Martina Altomonteho (s. 93), v roce 1726 Karl Beduzzi, syn Antonia Beduzziho (s. 96), syn Johanna Lucase von Hildebrandta, Eugen von Hildebrandt, v roce 1739 (s. 100) a Anton Prandtauer v roce 1746 (s. 102).

[43] Tamtéž, s. 97.

[44] Herbert August MANSFELD, *Die Matrikel der Akademie der bildenden Künste in Wien 1726–1739*, Archiv für Sippenforschung und alle verwandten Gebiete 4, 1938, s. 107; Jiří KROUPA, *František Antonín Grimm. Architektura moravského osvícenství a její sociální pozadí*, in: Jiří Kroupa (ed.), Katalog k výstavě František Antonín Grimm. Architekt XVIII. století, Brno – Kroměříž 1982, s. 15.

[45] F. GATTI, *Geschichte*, s. 207.

IV. Centrum a provincie. Inženýrská akademie v Olomouci a Brně

První nerealizovaný pokus o založení inženýrské akademie v Olomouci, po vzoru obdobného institutu ve Vídni, předložil úřadu moravského zemského hejtmana už v únoru roku 1718 Rudolf baron Witten.[46] K uskutečnění tohoto projektu však došlo až v dubnu roku 1727, kdy na zemském sněmu prosadil tehdejší nejvyšší zemský sudí František Michael baron Šubíř z Chobině zřízení samostatné inženýrské třídy při stavovské akademii, kterou měl vést za roční plat dvě stě zlatých pod dohledem místních stavebních mistrů olomoucký městský a fortifikační inženýr František Karel von Zirkendorf.[47]) V projektu byla mimo jiné také vágně formulována náplň učebního plánu, který zahrnoval „Ingenieur Kunst erforderlich Rechnung, Geometri, Architectura Civilis et Militari, wie auch Geographi", nicméně o podobě a výsledcích výuky v této době chybí adekvátní soudobé prameny.[48]) O více než půlstoletí později charakterizoval podobu výuky ve svém rukopisu *Studenten Seminarium und ständische Accademie in Olmütz* pouze Cerroni.[49]) Dá se předpokládat, že důraz byl položen zejména na principy ženijního stavitelství a vojenské architektury, což zcela zapadá do kontextu výuky mladých aristokratů, kteří měli najít své uplatnění v armádě či státních úřadech. Zirkendorf rezignoval na svoji funkci v roce 1742 v souvislosti s neuznanou žádostí na zvýšení platu a na uvolněné místo bylo zemským sněmem v Brně vyhlášeno výběrové řízení.[50] Do užšího výběru nakonec postoupil olomoucký rodák Josef Antonín Hendl a biskupský inženýr Jiří Ludvík Malley (Georges-Louis de Malleÿ).[51]

Z obou žádostí o místo jasně vyplývají požadované kompetence. Oba uchazeči byli absolventy vídeňské inženýrské akademie, přičemž mohli nabídnout praxi v císařské armádě; Malley se navíc mohl prokázat znalostí francouzského jazyka a kontakty s urozenými spolužáky z akademie, mezi nimiž jmenoval hraběte Althanna, hraběte Nostitze a na Moravě sloužícího důstojníka barona Josefa Rodena.[52] Spíše než společenské postavení však komise ocenila výčet schopností předložených Hendlem, mezi nimiž zmiňuje „study Juris, als auch nach dessen Absolvirung, nicht allein die ollmützer, sondern auch nach der Zeit die Wiener Kaiser=königliche Ingenieurs Aca-

---

46 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol. 2.

47 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol., fol. 11. Stručnou Zirkendorfovu biografii nastínil Cerroni v rukopisných dějinách stavovské akademie: „Zirkendorf war ein Sohn des k. Richters von Zirkendorf in Olmitz; lehrete nebst dem sammt. Theilen der Matematik auch […] und Praxis der Civil und Militarbaukunst". MZA Brno, fond G 11, Sbírka rukopisů Františkova muzea Brno, sign. 695, fol. 22.

48 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol. 11.

49 Moravský zemský archiv Brno, fond G 11, Sbírka rukopisů Františkova muzea Brno, sign. 695, fol. 15. „Hiezu kommen noch die Genielehrer, welche die Rechnungkunst – die Geometrie, die militar und civilarchitektur nebst die geografie zu tradiren hat…"

50 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol. 38–40.

51 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol. 33. Jiří Ludvík Maley je patrně totožný se studentem zapsaným v roce 1738 na inženýrskou akademii ve Vídni. Viz F. GATTI, *Geschichte*, s. 99.

52 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol. 31.

demie“.[53] Hendl, absolvent císařsko-královské inženýrské akademie ve Vídni, ve své úspěšné žádosti o místo dokazoval zejména své schopnosti, které dobře ilustrují význam funkce inženýra v polovině 18. století; v první řadě šlo o propojení praktické architektury se základy vojenské strategie a technologie.[54] Oproti předchozímu učebnímu plánu hodlal „nicht allein Geometriam Theoretico=practicam, sondern auch die Militair und Civil Architectur nicht minder die Artillerie zu tradiren […] dann Artillerie und Feuerwerks Kunst Theorie und practice“.[55] K přijetí na profesorské místo Hendlovi zřejmě také výrazně napomohla přímluva jeho někdejších nadřízených, původem francouzských důstojníků, projektujících pro císařskou armádu nové fortifikační systémy moravských královských měst; v první řadě šlo o generála a velitele „německé vojenské inženýrské brigády“ Pierra-Phillipa de Rochepine a jeho spolupracovníka inženýra barona Lamotta, s nimiž se podílel na opevňování Olomouce během nedávného obležení pruskými vojsky.[56] Jeho důvtip a statečnost při obléhání ostatně doložili také tři urození kanovníci a členové olomoucké městské rady.[57] Pozoruhodné je také vysvědčení, které Hendlovi udělil jeho učitel, klíčová osobnost vídeňské inženýrské akademie a dvorní matematik Giovanni Jacobo Marioni.[58] Přes všechna doporučení byl však Hendl řádným profesorem jmenován až v roce 1749. Pro provinčně působící atmosféru olomoucké stavovské akademie to bylo mimořádně šťastné rozhodnutí. Hendl se navzdory jistému váhání ze strany stavů rozhodl reformovat výukový program podle vzoru Císařsko-královské vídeňské inženýrské akademie, kterou absolvoval.

Do tradičně strukturované, teoreticky pojímané výuky zavedl několik praktických inovací, které musel po sporech s nadřízenými obhajovat u moravských stavů. O svých metodách a studentech napsal: „denen es viel angenehmer ist, einen Fechter-Sprung machen, oder eine Menuet tanzen zu lernen, als Sommerzeit sich in der practischen Erd=Mess Kunst auf denen Aedern mit Kettenzügen zu bemühen, wo doch ersagte

---

53 Stručnou Hendlovu biografii přinesl Cerroni v rukopisných dějinách stavovské akademie: „Johann Anton Hendl gebohren in Ollmitz 1714 kamm den 1. 7ber 1742 in die Ingenieuraccademie nach Wien, stand unter der direction Marioni, kamm 1744 zum festungsbau nach Ollmitz wo er als Ingenieur Volontair durch ein ganzes Jahr unentgeltlich dienste leistete ward nach Resignirung des Zirkendorfer Laut Pamatka des Landtags 1749. Profesor der geniekunst an der dortigen ständischen accademie mit 200 f. gehalt gegen dem, dass er die Schüller in der theoretischen und praktischen geometrie, Civilarchitektur und artilerie unterrichte, und statt der sonst zugewiesenen 4 academiker deren 6 täglich durch 2 Stunden – und im Sommer auf dem Felde in der Woche einmal praktisch belehre, erhielt durch Rescript von 2ten Januar 1752 200 f. gehalts zulage, wurde durch Hofdekret von 5 xber 1778 mit zwey dritheil […] gehalts von 400 f. das ist mit 266 *F.* 40x jubilirt. Starb…“; MZA Brno, fond G 11, Sbírka rukopisů Františkova muzea Brno, sign. 695, fol. 22.

54 F. GATTI, *Geschichte*, s. 101; Josef Hendl byl do třídy přidělen podle studijní matriky dne 24. prosince 1742.

55 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol. 18.

56 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol. 96.

57 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol. 17.

58 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol. 119. Vysvědčení Johanna Jacoba Marioniho: „Ich Endes gefertigter attestire hiemit, daß der Herr Joseph Hendl hiesige könig[liche] Ingenieurs-Academie seit dem 1te Septembris 1742 fleißig frequentiret, und gut profitiret, sicherlich verhoffend, daß anderselbe sich durch fernere bemühung wohl verdienen wird, zum königlichen Militair dienst nutzlich aufgenommen zu werde. Actum der Wienerischen Ingenieurs Academie 13. Augusti 1743. Johann Jacob Marioni.“

Kunst dem gemeinen Wesen sehr erspriesslich, als wegen welche der Codex in corpore Juris Civilis Liber 2. einem ieglichen Publico ausdrücklich einrathet, da er sagt: Artem Geometriae addiscere atque exercere publice interest, gedachte angerühmte Erlemung oder Geometrische Übung aber, gleichwohl vielen Academisten einen Vorschmack zu machen unvermöget ist gestaltesam solches der Academie Director freyherr von Almstein bestermassen wahrgenommen, dem viele bisher meines Wissens die ertheilen wollende Assionation zur Geometrie anzunehmen, verweigert haben; mit vorgeben: dass sie es nicht wegen ihrem Studio und andere Exercitien bestreiten können anerwogen in Geometricis viele mühsam – speculativische Sachen zu beobachten."[59]

O úspěchu, který Hendl mezi studenty, kolegy i stavy slavil, svědčí nejlépe skutečnost, že ve funkci profesora zůstal až do své smrti. V roce 1779 bylo však jeho stáří natolik pokročilé, že bylo nutné hledat nástupce. Jindy poměrně striktní stavové s ohledem na jeho zásluhy ponechali Hendla ve funkci emeritního profesora (*professor jubilatus*) a vypsali výběrové řízení na místo jeho zástupce (*professor actualis*). Přestože je zřejmé, že Hendlovo působení zůstalo už pouze formální, profesorem s vyměřeným platem zůstal až do své smrti v září roku 1793.[60] Hledání nového profesora ženijní třídy mimo jiné souviselo i s požadavky moravských stavů, které vyhodnotily dosavadní fungování akademie pro nejrůznější nepořádky a vnitřní konflikty jako neuspokojivé. Bezprostředně po smrti jejího zakladatele barona Šubíře bylo na návrh guberniálního rady pro studijní záležitosti markýze Karla de Ville v roce 1778 rozhodnuto o přesunutí univerzity a s ní i akademie do Brna, kde měl být nad fungováním obou institucí lepší dohled.[61] Je možné, že generační výměna spojená s přesunem do Brna mohla souviset se záměrem dosadit na místa profesorů striktně josefínsky orientované osobnosti kolem osvícence Josefa Vratislava Monseho, který zde jen o několik let dříve nahradil dosavadní hegemonii profesora církevního práva Jana Nepomuka Ehrenzweiga.

I když podmínkou při vypsání konkurzu na místo profesora ženijního odboru akademie zůstával stále moravský původ, či alespoň působení v zemi, ve výběrovém řízení byla dána přednost hlavně zasloužilým mužům moravského inženýrství. Jejich výběr zároveň poukazuje na sociální prestiž, kterou místo profesora přirozeně obnášelo.[62] Mezi zúčastněnými byl zemský zeměměřič Karel Josef Finkoir, učitel kreslení na císařsko-královské normální škole v Brně Josef Zehentner, inženýr silničního ředitelství a zemský zeměměřič Josef Anneis, profesor inženýrských věd v olomouckém univerzitním ústavu pro šlechtu Ignác Xaver Heintl a dosavadní zemský inženýr baron Karel Jacobi z Eckholmu. Podle analogií je možné předpokládat, že kvůli místu na stavovské akademii nebylo nutné opouštět svoji dosavadní funkci ve státních nebo stavovských službách, zvláště když se akademie nacházela v Brně.

Z konkurzního řízení vyšel na návrh nového ředitele akademie, nejvyššího sudího a guberniálního rady hraběte Jana Křtitele Mittrowského, vítězně právě Jacobi, přičemž

---

59 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 24, sign. 2/8, fol. 130.

60 MZA Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 38.

61 Christian D'ELVERT, *Geschichte der Studien-, Schul- und Erziehungs-Anstalten in Mähren und Oesterreichisch Schlesien, insbesondere der olmützer Universität, in den neueren Zeiten*, Brünn 1857, s. 198.

62 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 135.

bylo zohledněno jeho vzdělání na vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě a dosavadní zásluhy v zemských službách.[63] O výuce za působení Jacobiho se nedochovaly žádné prameny, což mimo jiné nepřímo dokládá, že se struktura studia od dob jeho předchůdce nijak zásadně neproměnila. Po vzoru vídeňské inženýrské akademie je možné předpokládat, že mezi hlavní učebnice stále patřil Vignola a vzorník Johanna Friedricha Penthera. I když akademie v této době nevlastnila žádnou knihovnu, je možné obě knihy doložit v Jacobiho pozůstalostním inventáři z roku 1801; jestli však skutečně sloužily jako učební pomůcka v Brně nebo byly pouze pozůstatkem vlastních Jacobiho studií na Tereziánské vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě, nelze s jistotou říci.[64]

Profesor Jacobi na svoje místo náhle rezignoval v roce 1783, kdy dostal nabídku od ředitele kamerálních statků Antonína Valentina barona Kaschnitze, aby s ním odjel vytvořit návrh nového katastru na badenfeldské panství ve Slezských Rudolticích; před Jacobim se odchodem z akademie následně otevřela nová kariéra v zemských službách, kterou završil na místě prvního ředitele moravského stavebního provinčního ředitelství.[65] Je možné, že jeho odchod souvisel s opětovným přeložením akademie do Olomouce. Profesor měl svým nadřízeným podle pramenů způsobit komplikace, protože odešel před koncem semestru, přičemž studentům k dokončení přenášky chyběly ještě tři lekce; vzhledem k tomu, že se učily pouze čtyři hodiny týdně, bylo možné najít náhradu, takže do konce studijního roku zastoupil profesora Jacobiho inženýr Heintl.[66]

Jeho jmenování však bylo chápáno jako provizorní, proto bylo v roce 1784 vypsáno nové výběrové řízení. Do něho se přihlásil Jan František Linhart a kamerální inženýr Václav Stoschek. Oba měli skvělá doporučení. Linhart studoval matematiku na pražské univerzitě, kde navštěvoval přednášky v té době známých profesorů Jan Tesánka a Františka Antonína Leonarda Hergeta. S moravským prostředím byl spojen od roku 1778, kdy začal působit v robotní komisi v Brně, kde pod vedením barona Kaschnitze a barona Jacobiho, vyměřoval katastry na císařských panstvích Hodonín a Čejkovice.[67] Stoschek do té doby působil jako privátní inženýr na státních statcích, kde se podílel zejména na obligátním vyměřování katastrů; kladný posudek mu vydal jeho nadřízený Herget, zastávající vedle akademických funkcí i pozici vrchního inženýra na českých kamerálních statcích.[68] Přestože v žádosti uvedl svoje působení v Čechách, i on byl spojen s Moravou; dosvědčovalo to nejen doporučení barona Kaschnitze, ale i jeho práce pro město Brno, kdy jako geometr a inženýr projektoval blíže neupřesněné hospodářské stavby na kuřimském panství.[69] Konkurz nakonec vyhrál Josef František Linhart, dosazený na místo profesora ženijní třídy v květnu 1784 s platem čtyři sta zlatých.[70]

---

[63] Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 135.

[64] Moravský zemský archiv Brno, fond C9, Moravskoslezské zemské právo, sign. 13, inv. č. 577, fol. 37.

[65] Moravský zemský archiv Brno, fond C9, Moravskoslezské zemské právo, sign. 13, inv. č. 577, fol. 188.

[66] Moravský zemský archiv Brno, fond C9, Moravskoslezské zemské právo, sign. 13, inv. č. 577, fol. 207–208, 261.

[67] Moravský zemský archiv Brno, fond C9, Moravskoslezské zemské právo, sign. 13, inv. č. 577, fol. 265.

[68] Moravský zemský archiv Brno, fond C9, Moravskoslezské zemské právo, sign. 13, inv. č. 577, fol. 327.

[69] Moravský zemský archiv Brno, fond C9, Moravskoslezské zemské právo, sign. 13, inv. č. 577, fol. 327.

[70] Moravský zemský archiv Brno, fond C9, Moravskoslezské zemské právo, sign. 13, inv. č. 577, fol. 249.

Schopnosti jeho konkurenta Václava Stoscheka však zaujaly stavovskou komisi natolik, že mu bylo nabídnuto místo zemského geometra.

Během nedlouhého Linhartova působení však do osudů stavovské akademie zasáhlo rozhodnutí císaře Josefa II., nařizující sloučení akademie se státní šlechtickou tereziánskou akademií ve Vídni.[71] Císařův dekret vešel i přes odpor moravských stavů v platnost na konci roku 1787, kdy byl rozpuštěn profesorský sbor a budova akademie i s inventářem prodána v dražbě. Centralizační opatření přesouvající vzdělání mladých šlechticů podle pruského vzoru do jedné instituce však nepřežilo smrt císaře Josefa II. Moravští stavové intervenovali bezprostředně po nástupu Leopolda II. s žádostí o znovuzřízení akademie v rozsahu, jaký měla v roce 1786. Kompromisně uvažující panovník prosbě vyhověl a na jaře roku 1791 fungování akademie v Olomouci opět povolil.[72]

Bezprostředně poté se o místo profesora přihlásil neúspěšný žadatel z předchozího konkurzu Václav Stoschek a praktikant na brněnském provinčním stavebním ředitelství Josef Lehrner, což příznačně dokazuje propojenost stavebního ředitelství s ženijní třídou stavovské akademie i možnost uplatnění inženýrů ve stavovských a státních institucích. Ředitel Jacobi i hlavní architekt stavebního ředitelství Gottlieb Nigelli podpořili Lehrnerovu žádost dobrými posudky; podle Nigelliho, v jehož projekční kanceláři působil jako praktikant dva roky, pracoval „mit dem grössten Eifer, aus selbst eigenen Antrieb, und Liebe zur Kunst".[73] Kvůli problémům se získáním vhodných prostor a jejich následnou adaptací se v ženijní třídě akademie, oficiálně přejmenované na lyceum, začalo opět vyučovat až v roce 1794. Zahájení výuky předcházel řádný konkurz na profesora, vypsaný ředitelem akademie baronem Vincencem Dubským z Třebomyslic. Mezi přihlášenými byli tři Hendlovi žáci, František Lux, Josef Stabel a olomoucký inženýr a varhanář Jan Praský, které doplňoval následný vítěz výběrového řízení, těšínský rodák Adam Matyáš Chmel.[74] Na rozdíl od svých konkurentů studoval na univerzitě ve Vídni, kde v letech 1786–1789 navštěvoval přednášky matematika a proslulého kartografa Georga Ignaze Metzburga a astronoma Franze Güsmanna.[75] Jeho schopnosti na komisi zapůsobili mnohem více než zemská příslušnost dalších uchazečů.

Mimořádně talentovaný Chmel však na stavovské akademii příliš dlouho nevydržel. Už v roce 1803 odešel jako profesor matematiky a fyziky na nově zřízené lyceum do Linze, kde se po vydání několika studií těšil pověsti předního matematika habsburské monarchie.[76] Během svého nedlouhého působení předložil moravským stavům návrh reformy učebního plánu, podle kterého se měla výuka na stavovské akademii vyrovnat státním univerzitám. Při výuce odmítl používání zastaralých publikací a vzhledem k obecnému povědomí o učebních plánech na pařížské polytechnice požadoval rozšíření výuky matematiky a fyziky podle moderních západních vzorů na úkor tradiční výuky fortifikace a vojenské strategie.[77] Co vše se podařilo prosadit, z pramenů nevyplývá. Je

---

71 Šárka ZMRZLÍKOVÁ-BRETTSCHNEIDEROVÁ, *Stavovská akademie*, in: Václav Nešpor, Dějiny university olomoucké, Olomouc 1947, s. 179.

72 C. D'ELVERT, *Geschichte der Studien*, s. 377–378.

73 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 369.

74 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 59–60, 70.

75 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 85.

76 C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* II, Wien 1857, s. 350–351.

77 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 121–122.

však pravděpodobné, že se po jeho odchodu nic nezměnilo. Reforma výuky se zjevně odložila i za jeho nástupců. Z jejich kompetencí a vzdělání, předkládaných v žádostech o místo, vyplývá, že zájem o místo profesora na olomouckém lyceu na začátku 19. století značně opadl. Personální nouzi zapříčinil vznik státních polytechnických institutů, vedle nichž nemohlo rigidní prostředí regionálních stavovských akademií bez hlubších reforem obstát. Olomoucké lyceum, které postrádalo jinde běžnou knihovnu i vybavení mechanického kabinetu, se stávalo v kontextu nových možností neatraktivním místem jak pro profesory, tak pro studenty. Zemský charakter instituce začal představovat značnou překážkou v kariéře, protože absolventi mohli najít uplatnění prakticky pouze na Moravě.

Absolventi se uchytili buď jako vojenští inženýři, nebo ve státních či stavovských službách. Typickým příkladem je životopis Hendlova žáka inženýra Josefa Stabela, který v roce 1794 žádal o uvolněné místo profesora inženýrských věd na znovu obnovené univerzitě v Olomouci.[78] Po tříletém působení na místě Hendlova asistenta nastoupil v roce 1779 do úřadu desk zemských, kde pod vedením dvorních komisařů barona Schröffla z Mannsbergu a barona Kaschnitze mapoval na panstvích královského města Olomouce, v Novém Městě a na panstvích vratislavského biskupa. Značné schopnosti prokázal v roce 1784, kdy vyhotovil projekt úprav Klášterního Hradiska u Olomouce na generální seminář, přičemž jeho plány obdržel i císař a byly zaneseny do archivu dvorního stavebního ředitelství.[79] Při srovnání s podobnými kariérami jeho současníků je zřejmé, že navzdory širokému použití absolventů nebyly možnosti uplatnění nijak pestré. Soukromí zaměstnavatelé z řad světské a církevní aristokracie dávali jednoznačně přednost absolventům státní akademie ve Vídni.

Po odchodu profesora Adama Matyáše Chmela do Lince nastalo na akademii v Olomouci krátké intermezzo bez profesora inženýrských věd, které skončilo přijetím někdejšího dělostřeleckého důstojníka Jana Pappelauera v lednu roku 1804.[80] Po skončení jeho funkčního období v roce 1810 vyučoval na akademii penzionovaný aktuár císařsko-královského silničního ředitelství na Moravě František Bartel, který ve své žádosti o místo zmiňoval své matematické, inženýrské a filozofické vzdělání.[81] Když o prázdninách roku 1814 náhle zemřel v lázních, vše nasvědčovalo tomu, že místo už obsazeno nebude. Po jisté pauze však bylo na základně dalšího výběrového řízení rozhodnuto o přijetí učitele na olomoucké diecézní hlavní škole Františka Przibyla, který prostřednictvím svého působení navrátil na čas ženijní třídě olomouckého lycea někdejší proslulost.[82] Przibylův úspěch do značné míry odrážel i celkový stav akademie, která po období nepříliš schopných ředitelů začala podléhat přímo olomouckému světícímu biskupovi a pozdějšímu arcibiskupovi hraběti Ferdinandu Mariovi Chotkovi,

---

78 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 446.

79 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 445-447.

80 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 137.

81 Bartelův životopis stručně nastínil Cerroni v rukopisných dějinách stavovské akademie: „Franz Bartl gebohren zu Ollmitz 17 […] wo sein Vater Lehrer der Mathematik war und 1813 starb, studierte dort, wurde 1810 als actuari bey der Strassendirection in Brünn angestellt und von hier als Lehrer der Geniekunst 1811 bey der Ständischen accademie in Ollmitz befördert 1811." Moravský zemský archiv Brno, fond G 11, Sbírka rukopisů Františkova muzea Brno, sign. 695, fol. 22.

82 Moravský zemský archiv Brno, fond A 8 Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 516.

jehož zastupoval dómský kapitulár Antonín Rosberg.[83] Výuka v ženijní třídě se soustředila především na matematiku, geometrii a o jednu hodinu týdně byla rozšířena cvičení praktického stavitelství. Na Przibylovy přednášky začali docházet posluchači z řad úředníků, stavitelských praktikantů i řemeslníků, přičemž výuku posledních osm let před ukončením činnosti akademie navštěvovalo kolem sta studentů.[84] Je zcela evidentní, že moderně pojatá výuka už v této době zcela vytěsnila zbytky tradiční vojenské náplně učebního plánu.

Profesor Przibyl začal nedlouho po svém příchodu na olomoucké lyceum obhajovat u moravských stavů rozšíření knihovny o současnou architektonickou a inženýrskou literaturu. Jak dokazuje seznam předmětů z kabinetu ženijní třídy, jeho požadavky byly však až do konce jeho působení v Olomouci vyřízeny pouze částečně.[85] V nedatované žádosti, adresované nejmenovanému prelátovi z augustiniánského kláštera sv. Tomáše (patrně Cyrilu Františkovi Nappovi, který měl studijní záležitosti lycea ve svém referátu), oznamoval, že ze soudobé literatury je v knihovně zastoupeno pouze německé vydání *Landwirtschaftliche Baukunst* od českého architekta Johana Filipa Jöndla. Zcela zde chyběla příručka ředitele moravského stavebního ředitelství Jana Konráda Gernratha *Abhandlung der Bauwissenschaften oder theoretisch-praktischer Unterricht in der gemeinen bürgerlichen Baukunst*, a to i přesto, že dvě stě kusů publikace objednala státní správa pro moravské veřejné úřady, krajské inženýry a zaměstnance stavebního ředitelství.[86] Przibyl ve své žádosti dále považuje za nutný nákup příručky bádenského architekta Christopha Arnolda, orientovaného na francouzskou revoluční architekturu *Practische Anleitung zur bürgerlichen Baukunst in einer Reihe von Plaenen für Gebäude aller Art, nebst kurzer Beschreibung und Erklärung derselben für angehende Baumeister und Kunstfreunde* a předplatné proslulého architektonického časopisu, vydávaného Ludwigem von Förstrem, *Allgemeine Bauzeitung*.[87] Podle *Dějin olomoucké univerzity* však vyučoval profesor Przibyl praktické stavitelství hlavně podle Gernratha a teorii podle učebnice Georga Johana Winklera *Lehrbuch der Geometrie* z roku 1817.[88]

Současně s knihovnou byl na lyceu zřízen i kabinet, jehož podobu je možné rekonstruovat z inventáře, sepsaného v lednu 1832. Kromě rýsovacích potřeb pro profesory se v něm nacházely situační architektonické tabulky, modely sloupů, vzorové cihly, šindele, trámy, stavební nářadí, modely krovů, střech, mostů, vrtáků, pump či architektonických řádů, podle nichž se během studia pořizovaly výkresy.[89] Všechny tyto

[83] Š. ZMRZLÍKOVÁ-BRETTSCHNEIDEROVÁ, *Stavovská akademie*, s. 184.

[84] Tamtéž, s. 188.

[85] Tamtéž.

[86] MZA Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 272.

[87] MZA Brno, fond A 8 Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 272.

[88] Š. ZMRZLÍKOVÁ-BRETTSCHNEIDEROVÁ, *Stavovská akademie,* s. 188.

[89] MZA Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 220: „Verzeichnis der bey dem Baufache benöthigten Gegenstände als: Ein ganzes Reißzeug, einen Stangenzirkel, 1 großes Reißbret, 1 Reißschiene dazu, 1 Stük, großen Parallellen, 1 Stange ordinären Ausziehtusch, 1 Stange feinen Laviertusch, 1 Stange verschiedene Farben, Buch Velleinpapier, Buch Konzept und 1 Buch Kanzeleypapier, 1 Stück, Federnmesser und 1 St. Gumzelastikuk, 1 Buschen Feder, 12 St. Bleystifte, Hofbauers Situationstabellen, Gernraths= Baukunst als angenommenes Lehrbuch, Joendls= Baukunst der Kupferwegen für bestere Zeichener, 12 St. Mauerziegel 6 hohl und 6 flache dach, dann 4 Pflasterziegel die verschiedenen Holzgattungen in unterschiedlichen Ausmaßen, 1 Stück 1 Schuh lang einer

pomůcky i prakticky zaměřené příručky měly ve třídě stavebního oboru, jak byl předmět přejmenován, suplovat absenci polytechnické školy na Moravě. S ohledem na tuto konkurenci však šlo o naprosté provizorium. To si patrně nejlépe uvědomoval Napp, který podporoval veškeré Przibylovy inovace, jakkoli bylo jasné, že rozšíření výuky nemůže stát na jedné osobě; vzhledem k nezpochybnitelnému významu Brna se začalo jako kontraproduktivní jevit i samotné umístění akademie v Olomouci. Stavové, stejně jako profesoři, se už ve čtyřicátých letech domluvili na přesunu instituce do hlavního města markrabství, kde měla být provedena radikální reforma výukového plánu. Státu, respektive císaři Františkovi I., který měl přesun univerzity a s ní i přidružené stavovské akademie do Brna schválit, však chyběla dynamika jeho předchůdce císaře Josefa II. Příležitost zasahovat do zdánlivě podobných marginálií si však dvůr, tak jako v podobných případech, ujít nenechal. Rezignací na reglementaci vzdělání by byl vytvořen nebezpečný precedent. Celá záležitost, při níž bylo argumentováno zakládacími listinami, se proto protahovala až do čtyřicátých let 19. století, kdy se olomoucká akademie propadala do čím dál větší bezvýznamnosti.

Přenesení akademie do Brna bylo moravským stavům dovoleno až dne 20. května 1843.[90] Původním záměrem bylo přetvořit akademii na technické učiliště, fungující bez podpory státu na náklady moravských stavů. Vyčerpané finanční prostředky stavovských fondů, utracené v nákladné stavbě silnice do Slezska, však jakékoli razantní změny předem vyloučily a akademie byla do hlavního města markrabství přenesena až necelý rok před svým zánikem v zimě 1847.[91] Stagnující situaci akademie v jejím posledním roce nejlépe dokládá omezený počet knih nacházející se v profesorské pracovně, které zřejmě sloužily také k výuce studentů. Vedle kompletních ročníků Försterovy *Allgemeine Bauzeitung*, pořizovaných od roku 1836, na které architekt akademii vyprosil u tiskaře slevu, se zde nacházely soudobé příručky pro stavební řemeslníky: zedníky, tesaře, stolaře, kameníky, zámečníky, sochaře, štukatéry a hrnčíře (kamnáře); z významnějších děl zde byla zastoupena jen příručka berlínského profesora inženýrských věd Andrease Christopha Gudmeho *Handbuch der theoretischen und praktischen*

---

eichenen Pfoste, 1 Stück 1 Schuh lang einer weichen Pfoste, 1 Stück 1 Schuh lang einer halben Pfoste, 1 Stück 1 Schuh lang eines ganzen Falzbretes, 1 Stück 1 Schuh lang eines Tischlerbretes, 1 Stück 1 Schuh lang eines Thor und Schalbretes, 1 Stück 1 Schuh lang starke, ordinären und trillagelatten, 10 ordinäre Schindeln und 2 St. Maschienschindeln, Die bey baue vorkommenden Nägelsorten Blech und Eisengattungen, 1 Model einer Hängschließe und einer Schließklammer, 1 Model eines Pfahlrostes zum Zerlegen, 1 Model einer Wasserschnecke, 1 Model eines Schaufelwerkes, 1 Model eines leeren Dachstuhles, 1 Model eines stehenden Dachstuhles ohne Hängsaule, 1 Model eines stehenden Dachstuhles mit Hängsaulen, 1 Model eines stehende Dachstuhles ohne Hängsaule, 1 Model eines Bohlendaches [ist im Museum], 1 Model eines Brustzuges, 1 Model eines Handzuges, 1 Model Erdbohrers mit Verlängerung und Steinbohrers mit Zugehör, 1 Model einer Wasserpumpe welche angeschaft gekostet hat, 1 Model eines Drukwerke z. b. einer Feuerspritze, 1 Model eines Wasserhebwerkes mit zwey Stiefeln, 1 Model eines gespanten Kastens mit 3 bis 4 Balken, 1 Model einer hölzernen Brüke zum Zerlegen der Theile, 1 Model einer hölzernen Brüke mit einen Hängwerke und Jochen, 1 Model einer hölzernen Brüke Wasserwehre ein Theil offen der andere geschlossen, 5 Model der Bauordnungen als: der toskanischen, dorischen, jonischen, romischen und korintischen Säule, 18 Zoll Hoch und in den Haupttheilen aus einander zu nehmen."

[90] Viz A. V. VELFLÍK, *Dějiny*, s. 119.

[91] Tamtéž.

Wasserbaukunst.[92] Aktuální vzorníky inženýrské architektury v čele s Durandovým *Précis des leçons d'architecture données à l'École royale polytechnique*, který už bezmála čtyřicet let dominoval výuce na polytechnických školách v celé Evropě, zde zcela příznačně chyběly úplně.

IV. Závěr

Příklad stavovských akademií v Praze, Vídni a Olomouci předkládá podobu výuky architektury civilis v habsburské monarchii před tereziánskými a josefínskými reformami, které do značné míry těžily z kompetencí jejich absolventů. Záměry efektivního mocenského pole absolutistického státu šly však ještě dál. Rozporuplné výsledky regionálních akademií byly nahrazeny reformovanou výukou architektury na státní akademii výtvarných umění, které začal od závěru 18. století konkurovat francouzský model polytechniky. Právě ty začaly nejpozději od poloviny 19. století vznikat ve všech velkých městech monarchie, a tak do značné míry završily dlouhý a těžkopádný vývoj výuky inženýrských věd v habsburské říši.

Na barokních rytířských akademiích byla výuka motivována zejména naléhavou potřebou vzdělané zemské elity. Utilitární povaha císaře Josefa II. pak tuto potřebu rozšířila na celou monarchii a inženýrský titul získaný na státem garantovaných vzdělávacích ústavech se stal pro vykonávání „inženýrského povolání" ve státních službách nezbytný. Tuto praxi pak převzali i privátní zaměstnavatelé, majitelé panství a velkostatků, případně úředníci regulovaných magistrátů. Paradoxní na celé situaci však byla velmi konzervativní a rigidními pravidly spoutaná výuka, která v mnohých případech stála a padala na výjimečných osobnostech. Právě díky výukovým plánům, ve většině případů zcela ignorujícím moderní zahraniční trendy, se v „občanské architektuře" habsburské monarchie udržely velmi dlouho osvědčené, jakkoli zjednodušené barokní formy. Výuka architektury a inženýrských věd v habsburské monarchii tak byla zároveň motorem i brzdou architektonického vývoje. Vedle krotkosti v ní převládala opatrná snaha o utilitárnost, úspornost a praktičnost. Nové formy, přicházející do střední Evropy například prostřednictvím projekční činnosti francouzských emigrantů, se tak v nejširším kontextu rakouské architektury přelomu 18. a 19. století staly spíše výstřední ukázkou životního stylu několika kosmopolitně uvažujících aristokratů.

Úvahy o povaze vzdělání inženýrů v absolutistické habsburské monarchii je možné uzavřít široce použitelnou tezí, kterou publikoval Pierre Bourdieu. „Je zřejmé, že vznik státu, a zvláště myšlenek ‚veřejnosti', ‚veřejného blaha' a ‚veřejné služby', jež jsou jeho jádrem, neoddělitelně souvisí se vznikem institucí zakládajících moc státní šlechty a její pokračování v dalších generacích: například jednotlivé fáze rozvoje školství, a zvláště vznik kolejí v osmnáctém století, institucí nového typu, v jehož internátech se jako předzvěst dnešního systému vysokých škol mísí určité části šlechty s úřednickou byrokracií, jdou ruku v ruce s fázemi rozvoje státní byrokracie (a druhotně, alespoň v šestnáctém století, s rozvojem církve). A zároveň s tím, jak se pole byrokracie osamostatňuje a přibývá pozic nezávislých na světské a duchovní moci, rozvíjí se buržoazie

[92] MZA Brno, fond A 8, Zemská registratura, kart. 25, sign. 2/8, fol. 244 a 247.

a úřednická šlechta, jejichž zájmy, hlavně pokud jde o trvání v dalších generacích, jsou těsně spjaté právě se školou […]. Právě toto úřednictvo kolektivně – i když dějiny myšlení uvádějí jednotlivá jména – zplodí moderní ideologii veřejné služby, veřejného blaha a veřejné věci…“[93] Jasně naznačená cesta, vedoucí od stavovských akademií, zakládaných ve střední Evropě od 17. století, vyvrcholila ve státních institucích, lhostejno, zda šlo o dvorský stavební úřad, provinční stavební ředitelství, akademii či polytechniku. Vzdělání a byrokracie utvořily v osvícenském a postosvícenském státě nerozlučnou alianci, která s jistými ohledy na formy „vysokého umění“ autoritativně stanovila parametry správnosti a vkusu.

[93] P. BOURDIEU, *Teorie*, s. 30–31.